

УДК 339.9; 336.012.23

О. М. Шаров

доктор економічних наук, професор, завідувач сектору досліджень глобальної економіки Національного інституту стратегічних досліджень, Київ, Україна
osharov@niss.gov.ua

КРИЗА ПАРАДИГМИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ (грошово-валютні аспекти)*

Анотація. У статті розглянуто розвиток кризових процесів у світовій економіці останніми роками та вказано на суттєві зміни в основі грошово-валютних відносин. Базуючись на конкретних фактах, автор доходить висновку про кризу (вичерпання можливостей подальшого функціонування) сучасної парадигми світової економіки та її поступову заміну новою системою відносин, яка вимагає глибокого теоретичного осмислення.

Ключові слова: глобалізація, світова криза, грошові відносини, парадигма.

А. Н. Шаров

доктор экономических наук, профессор, заведующий сектором исследований глобальной экономики Национального института стратегических исследований, Киев, Украина

КРИЗИС ПАРАДИГМЫ МИРОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ (денежно-валютные аспекты)

Аннотация. В статье рассмотрено развитие кризисных процессов в мировой экономике за последние годы и указано на существенные изменения в основе денежно-валютных отношений. Основываясь на конкретных фактах, автор приходит к выводу о кризисе (исчерпании возможностей дальнейшего функционирования) современной парадигмы мировой экономики и ее постепенной замене новой системой отношений, которая требует глубокого теоретического осмысления.

Ключевые слова: глобализация, мировой кризис, денежные отношения, парадигма.

Olexandr M. Sharov

Doc. Hab. (Econ), Professor, Global Economy Studies Unit Chief, the National Institute for Strategic Studies, Kiev, Ukraine

THE CRISIS OF THE WORLD ECONOMIC SYSTEM PARADIGM (monetary aspects)

Abstract. The article deals with the development of world crises processes during last years and identifies significant changes in the base of the monetary relations. Taking into account specific facts, the author makes a conclusion as for the crisis (exhaustion of possibility for further functioning) of the modern paradigm of the world economy and its gradual replacement by new system of relations, which needs deep theoretical comprehension.

Key words: globalization, world crisis, monetary relations, paradigm.

JEL classification: F01, F02, F29, F34, E40

Постановка проблеми. Світова фінансова криза, яка, немовби хвилі, знов і знов накриває країни та регіони, завдала важкого удару всій глобальній економіці. При цьому, найбільші проблеми виникли внаслідок нерозуміння рушійних мотивів цієї кризи, а відповідно і неефективності антикризових заходів, які здійснюються урядами окремих країн, міжнародними організаціями та світовою спільнотою у цілому. Свого часу, аналізуючи Велику Кризу 1929–1933 років, американський дослідник Е. Соломон (*E. Solomon*) зауважив: «Саморегулююча ринкова економіка, яку описував А. Сміт (*A. Smith*), більше себе не регулювала. «Невидима рука» перетворилася на кулак» [1]. Загальною відповіддю на таку ситуацію стала підтримка (а в деяких країнах і повна заміна) «невидимої руки» вільного ринку керуючою рукою бюрократії, або Фрідманівською невидимою рукою, яка діє у прямо протилежному напрямі: «Особи, які намагаються сприяти лише загальним інтересам, направляються невидимою політичною рукою на сприяння особливим інтересам, яким вони і не збиралися сприяти» [2]. Нове тисячоріччя продемонструвало, що і ця «рука» також може перетворитися на «міцний кулак», який руйнує власне підвалини світової економічної системи. Стає зрозумілим, що в системі економічних відносин поступово здійснюються кардинальні зміни, без розуміння сутності яких неможливе не тільки управління економічними процесами, а й навіть адекватна реакція суб'єктів господарювання на нові виклики світового ринку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Криза, що вразила останніми роками не тільки окремі країни та регіони, а й світову економічну систему, привернула до себе увагу багатьох фахівців у галузі економіки, політики та

філософії, які намагаються виявити її глибинні причини, спрогнозувати подальший розвиток і наслідки.

Перелік закордонних та вітчизняних фахівців, які здійснюють дослідження у цій галузі, настільки великий, що розміри статті просто не дозволяють навести авторів навіть останніх робіт. Водночас, відмітимо, що серед дослідників цієї проблематики визначне місце займають нобелівські лауреати П. Кругман (*P. Krugman*) та Дж. Стігліц (*J. Stiglitz*), Н. Рубіні (*N. Rubini*), Дж. Сорос (*G. Soros*), Р. Шіллер (*R. Shiller*), П. Шифф (*P. Schiff*), відомі російські економісти Л. Абалкін, О. Богомолов, А. Грязнова, М. Петраков, М. Шмельов та ін. Причому, досить часто вони наголошують на довгостроковому характері сучасної фінансової кризи, для подолання негативних наслідків якої, за останніми прогнозами, знадобиться щонайменше 10 років [3].

Серед вітчизняних авторів слід згадати, перш за все, академіків НАН України О. Білоруса, В. Гейця та Ю. Пахомова, член-кореспондентів НАН України І. Манцура та В. Сіденко, докторів економічних наук А. Гальчинського, З. Луцишин, А. Філіпенка та ін. Зокрема, при розгляді цього питання відзначається, що «у сучасних умовах світова економіка входить у нове русло глобальної інтеграції та інтернаціоналізації, де все чіткіше виявляється нова якість взаємозалежності, яка не дуже була помітна при старих правилах функціонування» [4]. Таким чином, «зараз ми стоїмо на порозі глибокої трансформації сучасної системи міжнародних економічних відносин, цілковито нових та новітніх принципів господарювання» [5].

Мета статті – проаналізувати розвиток кризових процесів у сучасній світовій економіці та, погоджуючись із наведеною вище думкою, довести, що взагалі-то йдеться про зміну (або необхідність зміни) самої парадигми світової

* Стаття відображає особисту думку автора.

економічної системи в тому сенсі, в якому це поняття визначав Т. Кун (*Th. Kuhn*), тобто сукупності загальноприйнятих знань у відповідній галузі.

Основні результати дослідження. Як відзначає нобелівський лауреат П. Кругман (*P. Krugman*), економісти у цілому дотримуються єдиного погляду щодо об'єктивних та неідеологічних основ економічних знань. У той же час, значні розбіжності починаються тоді, коли йдеться про економіку ділових циклів та практичні кроки у відповідь на діловий бум або кризу [6]. На нашу думку, суть проблеми полягає в тому, що світова економіка вступила в нову еру – Еру Глобалізації. У цій новій глобалізованій економічній системі головну роль відіграє вже не виробництво, а фінансовий сектор, а причинами криз стає перевиробництво не товарів, а грошей [7]. У принципі, на таку трансформацію ще на початку минулого сторіччя вказували марксиста, зокрема Є. Варга і Р. Гільфердинг (*R. Hilferding*). Та й сам К. Маркс (*K. Marx*), як відомо, називав фінансистів і теоретиків кредитної експансії «приємною поміссю пророка та шахрая», а його послідовники вже прямо вказували на те, що «розвиток капіталізму дійшов до того, що, хоч товарне виробництво, як і раніше, «панує» і вважається основою усього господарства, але на ділі воно вже підірвано, і головні прибутки дістаються «геніям» фінансових витівок» [8]. Це явище ми можемо спостерігати і в сучасних умовах.

На жаль, незважаючи на певні оптимістичні ознаки, які окреслилися ще рік тому, світова економіка продовжує знаходитися у глобальній кризі. І нічого несподіваного у цьому немає, адже давно відомо, що ринкова економіка (і окремі країни, і світу в цілому) розвивається циклічно, а спади та падіння виробництва є неприємною, але неминучою реальністю. Розбалансування моделі глобальної економіки знайшло вияв у високодефіцитних зовнішньоторговельних балансах розвинутих країн і, відповідно, високому бюджетному профіциті (суфіциті) поточного рахунку в країнах, що розвиваються. Економічна криза останніх років значною мірою викликана проблемами, що походять із фінансового сектору та укорінені в диспропорції, спричиненій гіпертрофованою роллю цього сегменту економіки в розвинутих країнах. У зв'язку з цим на певному етапі розвитку технологічного укладу починає спостерігатися перенакопичення капіталу: надлишковий грошовий капітал не може бути інвестований у розширення виробництва і торгівлі, не призводючи до наступного падіння норми прибутковості. Унаслідок цього відбувається значне розростання фондових ринків та обсягів операцій із похідними фінансовими інструментами спекулятивного характеру, які породжують швидке, хаотичне переміщення «гарячих грошей». Світовий надлишковий капітал із торговельно-виробничої сфери перетікає у фінансову і, відповідно, із країн, що розвиваються (і потребують додаткового капіталу для розвитку реального сектору економіки) до країн промислово розвинутих. У новій глобалізованій економічній системі головну роль починає відігравати вже не виробництво, а фінансовий сектор. Відтак «криза надфінансування» стала первинною щодо «кризи надвиробництва».

Водночас, криза не тільки призводить до спаду виробництва та зростання безробіття, а й загострює ті «внутрішні хвороби», які давно вже визрівали в економічній системі, а в умовах кризи набули руйнівної сили. У 2008–2009 рр. це стосувалося, перш за все, фінансово-банківської системи, а у 2010–2012 рр. – системи державних фінансів. Утім, основна причина кризи полягає в тому, що у світовій економіці відбуваються глобальні «тектонічні зсуви», обумовлені перерозподілом економічної могутності. Зниження конкурентоспроможності старих «центрів сили», передусім окремих країн Європейського Союзу, та зростання ризиків їхньої енергетичної залежності на тлі збільшення потенціалу Китаю, Індії, Бразилії і деяких інших «новорозвинутих країн» призвело до ситуації, коли галузеві, секторальні та регіональні кризи стали перманентним явищем сучасної світової економіки.

Новий етап світової фінансової кризи викликав особливе загострення проблем у сфері кредитних відносин. Державний борг Сполучених Штатів Америки вже перетнув позначку в \$16 трлн., що відповідає обсягу ВВП цієї країни. У разі збереження нинішньої тенденції до кінця 2015 року він перевищить межу в \$20 трлн. І це без урахування сукупної приватної заборгованості резидентів США, яка наразі сягає \$10 трлн. Звичайно, це породжує занепокоєння як американців, так і їхніх економічних партнерів у всьому світі. Однак справжню стурбованість викликала боргова криза в деяких країнах «Старого Світу» – у тих, де зовнішня заборгованість помітно перевищує величину національного ВВП, і в тих, де формально цей показник набагато менший, аніж у Сполучених Штатах. Невипадково Міжнародний валютний фонд, який останні десятиліття зосереджував свою діяльність, головним чином, у країнах, що розвиваються та на постсоціалістичному просторі, повернувся як активний партнер країн – членів ЄС. Річ у тім, що сучасна економіка базується на кредитній основі, без якої нереально досягти її швидкого розвитку. А тому справжня проблема полягає не стільки в масштабах заборгованості країни, скільки в напрямках використання запозичених коштів.

На думку міжнародних учених-економістів, світова економічна криза змусила спрямувати вектор глобальної економічної політики в напрямі вирішення питань зайнятості населення. Звіт про світовий розвиток – 2013, підготовлений фахівцями Світового банку, акцентує увагу світових лідерів на проблемах зайнятості та створення робочих місць. Адже внаслідок структурних змін економіки неминуче зростає безробіття, підвищується мобільність працездатного населення. А це, своєю чергою, вимагатиме необхідності забезпечення реальних можливостей більш широкого використання нових форм зайнятості населення (таких, наприклад, як аутсорсинг), і насамперед молоді (зокрема, забезпечення першим робочим місцем) тощо.

У своїй книзі «*Capitalism 4.0*» відомий англійський економіст А. Калетський (*A. Kaletsky*) стверджує, що капіталізм – це не статичний набір інститутів, а еволюційна система, яка переосмислює і наново активізує себе через кризу. Криза, на його думку, створить нову модель глобального капіталізму, яка базуватиметься ані на сліпій вірі в ринкові сили, ані на надмірному державному втручанні. Цей новий різновид капіталізму буде результатом чотирьох історичних трансформацій: кінця комунізму, відкриття економік Китаю та Індії, інформаційної революції та всесвітнього прийняття системи паперових (фідуціарних) грошей [9]. Звісно, кожна із названих причин відіграла не рівнозначну роль у трансформації глобальної економіки, але те, що ці зміни стосувалися її суті, парадигми, видається нам безсумнівним.

Як можна побачити із наведених вище фактів, розвиток сучасних кризових процесів у світовій економіці фактично руйнує сталі загальноприйняті уявлення (наукову парадигму) стосовно механізму економічного розвитку, що дає право говорити про її особливий характер, про «першу нециклічну кризу глобального капіталізму», яка «охопила не лише надвиробництво, а стала інтегрованою, комбінованою кризою надвиробництва і монополізованого надспоживання» [10]. Аналізуючи опосередкований вплив уроків світової кризи, насамперед необхідно звернути увагу на те, що результати дій урядів тих країн, які опинилися в епіцентрі кризових явищ, засвідчили неефективність протиставлення неоліберальних та кейнсіанських підходів до подолання економічних диспропорцій і розбалансування стану економіки країни. Світова практика показує, що спроби використання протекціоністських механізмів так само малоефективні та потенційно «проблемоутворюючі», як і покладання надій на те, що ринкові сили самостійно вирішать усі економічні проблеми. Насправді, сьогодні питання полягає не в тому, що державного втручання в економічні процеси повинно бути більше або менше, а в тому, що воно повинно бути якісним, спрямованим не на протидію об'єктивним змінам, а на підтримку паростків нових

галузей, нових професій, нових суспільно-економічних відносин. Державна підтримка має забезпечувати кількісне та якісне зростання продуктивності праці на основі інноваційних технологій.

Водночас, огляд розгортання кризових явищ і заходів протидії їм нагадує радше «хроніку пікіруючого бомбардувальника». У цьому сенсі можна говорити про те, що остання світова криза – це «хвороба росту», яку намагаються лікувати «дитячими ліками», тоді як світова економіка вже стала «дорослою». Зокрема йдеться про фундаментальні зміни у природі сучасних грошей. Як відомо, основоположною функцією грошей є функція міри вартостей. Гроші важливі тією вартістю, яку вони представляють в обігу. А вартість ця є для кожного моменту розвитку конкретної економіки величиною постійною і незалежною від кількості грошей в обігу. Позбавлення свого часу грошей «золотих кайданів» зробило фактично будь-яку кількість грошей в обігу «суспільно необхідною», відкривши, таким чином, шляхи для повсюдної інфляції, адже накачування економіки грошима позначається тільки на «вазі» грошової одиниці та зростанні інфляції, а зовсім не на капіталізації економіки. З другого боку, можна взагалі не здійснювати додаткової емісії, незважаючи на зростання економіки. У цьому випадку «вага» грошової одиниці зростає, а ціни, відповідно, впадуть – і в економіці буде спостерігатися дефляція. А, як уже зазначалося вище, в умовах глобалізації загальним феноменом стала низька інфляція або навіть дефляція. Цілком можливо, що це пов'язано із процесом «інтернаціоналізації вартості», що на практиці виявляється в падінні світових цін на товари традиційного експорту (в якому все більше домінують країни із низькими витратами виробництва, але високим рівнем іноземних інвестицій).

Відповідно до теорії «інтернаціоналізації вартості», на певному етапі історичного розвитку великої промисловості та поглиблення міжнародного поділу праці, розвиток не просто обміну надлишками національної продукції, а міжнародного товарообміну, породженого внутрішньою структурою великого машинного виробництва, вирізняється певна «інтернаціональна вартість товарів», обумовлена величиною «середньої одиниці праці всього світу». У зв'язку з цим з'являється принципово нова функція грошей – функція «інтернаціональної міри вартостей». Що ж стосується функції міри вартостей, то вона, відповідно до вказаної теорії, просто зникає, оскільки «один і той самий товар на відміну від його ціни не може мати двох вартісних оцінок – національної та інтернаціональної. Національна вартість у цьому випадку перетворюється на уяву» [11]. І «чим усебічніше суспільний обмін зумовлений інтернаціональними зв'язками, тим більше зникає національний характер функціонування грошей в їх основній якості – функції міри вартостей» [12]. Свого часу автор цієї концепції проф. А. Гальчинський дійшов висновку, що «в умовах сучасного капіталізму дійсними грошима стають лише світові гроші. Національні паперові гроші, які реально знаходяться в обігу, перетворюються на своєрідні знаки вартості світових грошей, функцію яких виконує монетарний товар – золото» [12]. Під час наукової дискусії, яка відбувалася в ті часи, нам довелося визнати, що зазначена концепція не позбавлена певної логіки, але спіралася вона, на думку багатьох учених, на штучну будову, яка різьчить відірваність від дійсності [13]. Перш за все, привертало увагу те положення, що наявність «середньої одиниці праці всього світу» передбачає, по суті, утворення єдиного, не обмеженого ніякими бар'єрами світового ринку, якому мав бути властивий вільний рух робочої сили, капіталів і послуг. Однак на той час, незважаючи на гучні декларації, що прославляли «вільну торгівлю», на міжнародних ринках посилювалися протекціоністські тенденції у вигляді квот, кількісних обмежень, ліцензій, імпорتنних депозитів, додаткових імпорتنних зборів, а також так званих добровільних імпорتنних обмежень і угод щодо мінімальних рівнів цін. У силу цього ринки окремих країн залишалися все ще занадто відокремленими, щоб можна було говори-

ти про якусь спільну «інтернаціональну вартість товарів». Величина суспільно необхідної праці для виробництва одного і того ж самого товару є занадто різною навіть по окремих країнах як усередині групи промислово розвинених країн, так і всередині групи країн, що розвиваються. Ці відмінності мали не тільки кількісний, але і якісний характер. Деякі товари (складне електронне обладнання, космічні прилади, обладнання атомних електростанцій тощо) взагалі не могли мати інтернаціональної вартості, оскільки переважна більшість націй не виробляла подібної продукції. Утім, за минулі понад три десятиріччя у світовій економіці відбулися значні зміни в напрямі саме інтернаціоналізації (за сучасною термінологією – глобалізації), які, на нашу думку, якщо і не призвели до появи єдиного світового ринку, але суттєво наблизили його появу. А отже, «світова вартість» ще не стала пануючою категорією, однак уже відчутно впливає на ціноутворення та грошовий обіг. Зокрема вона спричинює падіння світових цін на товари традиційного експорту (в якому все більше домінують країни із низькими витратами виробництва, але високим рівнем іноземних інвестицій). З огляду на це грошова маса на національних ринках дедалі частіше «протистоїть» товарній масі не національного, а світового ринку (на якому ціни визначаються «світовою вартістю»). Відтак навіть досить значне збільшення емісії національних грошей не спричиняє адекватної інфляції, оскільки у світовому масштабі таке збільшення не є достатньо відчутним. Таким чином, попри активну емісійну політику центральних банків промислово розвинутих країн в умовах глобалізації інфляційні процеси гальмуються, а в багатьох випадках спостерігається дефляція. Водночас, не можна стверджувати, що зародок, або субститут «світової вартості» (квазі-світова вартість) визначається лише умовами виробництва товарів у країнах із низькими витратами (такими, як Китай, Індія, «азійські тигри» тощо). Необхідно враховувати, що в сучасних умовах усе більшу роль у процесі створення вартості відіграють такі фактори, як технологічний прогрес і наукові знання. (Що знайшло своє теоретичне та практичне втілення в новій теорії ендогенного росту [14] та «економіці знань».) А це, серед іншого, обумовлює обмеженість товарних груп, «світова вартість» яких може визначатися міжнародними «демпінгерами». Як зауважує з цього приводу А. Грінспен (*A Greenspan*): «Зміни у виробничій галузі, зокрема перенесення деяких текстильних та швейних виробництв із США за кордон, дозволили вивільнити трудові ресурси для виробництва продукції і послуг, які вартують на світовому ринку вище» [15].

Звичайно, це не означає, що неможливим є «надлом» цієї тенденції або навіть виникнення «контр-тенденції». До речі, сам проф. А. Гальчинський вказує на «прогресуючу дематеріалізацію економічного простору», внаслідок чого, «втрачаючи всезагальну вартісну основу, свою уніфіковану тоничність, гроші набувають статусу автономної грошової одиниці (*single monetary unit*), стають структурно гетерогенними» [16]. Якщо це так (що, на нашу думку, вимагає додаткового осмислення), то гетерогенізація системи грошових відносин також свідчить про суттєву зміну парадигми світової економіки.

Про це свідчать і факти доларизації економіки окремих країн. За експертними оцінками, сьогодні 40–60% доларової готівкової маси циркулює поза межами США, що складало кілька років тому приблизно \$300 млрд. Найбільшими «реципієнтами» американської валюти виступають Росія, Аргентина та Китай (по \$50–80 млрд.), хоч за рівнем доларизації на душу населення (приблизно \$1 тис.) до цього переліку можна додати деякі інші країни, зокрема Казахстан і Латвію [17]. Феномен доларизації, особливо його негативні наслідки, докладно розглянуто в науковій літературі. Але і дотепер ще не надано достатньо переконливого пояснення глибинних причин виникнення цього явища, не обґрунтовано виконання світовими грошима (принаймні «міжнародним засобом платежу», яким виступає американська валюта) функцій національних гро-

шей. Тим часом, як перетворення національної валюти (того ж самого долара) у межах Бреттон-Вудської, а потім Кінгстонської валютної системи на міжнародний засіб платежу, так і «реверсний» процес «націоналізації» міжнародного засобу платежу свідчать про кардинальні зміни в основі сучасної грошової системи.

Відчутні зміни відбуваються і в системі боргових відносин. Зокрема непомірне, на перший погляд, нарощування державних боргів (яке призвело до боргових криз у США та деяких країнах ЄС), скоріш за все, є наслідком не стільки нерациональної або невідповідальної політики урядів, а відображенням об'єктивних вимог сучасної економіки, яка ґрунтується на всебічному розвитку кредиту. Кредитні відносини вже давно і глибоко проникли у «живу тканину» капіталістичної економіки, створюючи її своєрідний каркас, а останнім часом, цілком логічно, стали основою державних фінансів. А тому і боротьба з «надмірним борговим навантаженням», урешті-решт, потрясає основи сучасної економіки, наочно демонструючи необхідність принципової зміни підходу до оцінки ролі та місця кредитних відносин у цілому. Тож не випадково директор одного із найбільших у світі інвестиційних фондів (*Pacific Investment Management Co.*) М. Ель-Еріан (*M. El-Erian*) використав назву популярного американського комедійного серіалу про пару гомосексуалістів та сурогатне материнство «Нова норма» (*The new normal*) для опису неминучого сповзання світу після кризи 2008 року в епоху постійної стагнації (внаслідок, зокрема, «нової норми надлишкового боргу»), натякаючи на те, що і в економіці «ненормальність – це нова норма».

Висновки. Наведені вище факти (і це тільки в системі грошових відносин) дозволяють нам зробити висновок щодо суттєвої зміни взаємозалежностей тенденцій та факторів, які визначають логіку розвитку сучасної економічної системи. Така зміна парадигми глобальної економіки, яка ще тільки проявляється і вимагає глибокого вивчення, скоріш за все, є багатофакторним процесом, вплив на який справляють: накладання коротко- та довгострокових циклів, поява і зростання значення нових, нематеріальних факторів виробництва (знань, соціального капіталу, кредитних відносин тощо), розвиток та економічна експансія «новостворених» ринків та ін.

Література

1. Solomon, E. *Beyond the Turning Point: The US Economy in 1980s*. / E. Solomon. – San-Francisco, 1981, p. 118.
2. Friedman, M., and Friedman, Rose D. (1980). *Free to Choose: A Personal Statement*. – New York : Harcourt Brace Jovanovich, 1980, p. 281.
3. Ершов М. Мировая экономика: перспективы и препятствия для восстановления // Вопросы экономики. – 2012. – № 12. – С. 61.
4. Луцишин З. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації / З. Луцишин. – К. : ДруК, 2002. – С. 178.
5. Там само, с. 201.
6. Freeland, Ch. (2013). Economists, consensus and crisis / Ch. Freeland // *International Herald Tribune*. – 2013. – Jan. 11. – P. 2.
7. Шаров О. М. Дихотомія Маркса-Спенсера як причина світової фінансової кризи / О. М. Шаров // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 10. – С. 18–23.

8. Ленін В. І. Імперіалізм як найвища стадія капіталізму : Повне збір. тв. / В. І. Ленін ; пер. з 5-го рос. вид. – К. : Політвидав України, 1972. – Т. 27. – С. 322.
9. Kaletsky, A. (2013). A forecast start to come true / A Kaletsky // *International Herald Tribune*. – 2013. – Jan. 11. – P. 14.
10. Білорус О. Г. Проблеми глобальної модернізації та імперативи неіндустріалізації транзитивних країн / О. Г. Білорус // Економічний часопис-XXI : науковий журнал. – 2012. – № 9–10. – С. 4.
11. Гальчинский А. Механизм реализации функции меры стоимостей / А. Гальчинский // МЭ и МО. – 1980. – № 7. – С. 123.
12. Там само, с. 126.
13. Шаров А. Н. Эволюция денег при капитализме / А. Н. Шаров. – М. : Финансы и статистика, 1990. – С. 79.
14. Gilpin, R. (2001). *Global Political Economy. Understanding the International Economic Order* / Robert Gilpin. – Princeton University Press, 2001. – P. 112–117.
15. Гринспен А. Эпоха потрясений. Проблемы и перспективы мировой финансовой системы / А. Гринспен. – М. : Сколково, 2010. – С. 305.
16. Гальчинський А. Гетерогенізація системи грошових відносин: парадигма перспективи / А. Гальчинський // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 7. – С. 5–6.
17. Feige, Edgar L. (2009). New estimates of overseas U.S. currency holdings, the Underground economy and the «Tax Gap» / MPRA Paper No. 34788, posted 16. Available at http://mpra.ub.uni-muenchen.de/34778/1/MPRA_paper_34778.pdf (Accessed November 2011).

Стаття надійшла до редакції 20.12.2012

References

1. Solomon, E. (1981). *Beyond the Turning Point: The US Economy in 1980s*. San-Francisco, 1981, p. 118.
2. Friedman, M., and Friedman, Rose D. (1980). *Free to Choose: A Personal Statement*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1980, p. 281.
3. Ershov, M. (2012). World Economy: Prospects and Barriers for Recovery. *Voprosy Ekonomiki*, 2012, no. 12, p. 61 (in Russian).
4. Lutsyshyn, Z. (2002). *The Transformation of the World Financial System in Globalization*. Kiev: DrUk, 2002, p. 178 (in Ukrainian).
5. Ibid, p. 201.
6. Freeland, Ch. (2013). Economists, consensus and crisis. *International Herald Tribune*, 2013, Jan. 11, p. 2.
7. Sharov, O. (2010). The Marx-Spencer dichotomy as the reason of the world financial crisis. *Herald of the National Bank of Ukraine*, 2010, no. 10, pp. 18–23 (in Ukrainian).
8. Lenin, V. (1972). *Imperialism, the Highest Stage of Capitalism*. Kiev: Politydav, 1972, p. 322 (in Ukrainian).
9. Kaletsky, A. (2013). A forecast starts to come true. *International Herald Tribune*, 2013, Jan. 11, p. 14.
10. Bilorus, O. (2012). Problems of global modernization and imperatives of transitive countries new industrialization. *The Economic Annals-XXI Journal*, 2012, no. 9–10, p. 4 (in Ukrainian).
11. Halchynskiy, A. (1980). The Mechanism of Realization for the Function of Value Measure. *World Economy and International Relations*, 1980, no. 7, p. 123 (in Russian).
12. Ibid, p. 126.
13. Sharov, A. (1990). *The Evolution of Money*. Moscow: Finance and statistics, 1990, p. 79 (in Russian).
14. Gilpin, R. (2001). *Global Political Economy. Understanding the International Economic Order*. Princeton University Press, 2001, pp. 112–117.
15. Greenspan, A. (2007). *The Age of Turbulence: Adventures in a New World*. Moscow: Skolkovo, 2007, p. 305 (in Russian).
16. Halchynskiy, A. (2012). Heterogenization of the finance system: prospect paradigm. *Herald of the National Bank of Ukraine*, 2012, no. 7, pp. 5–6 (in Ukrainian).
17. Feige, Edgar L. (2009). New estimates of overseas U.S. currency holdings, the Underground economy and the «Tax Gap». *MPRA Paper no. 34788*, posted 16. Available at http://mpra.ub.uni-muenchen.de/34778/1/MPRA_paper_34778.pdf (Accessed November 2011).

Received 20.12.2012

ЕКОНОМІЧНИЙ ЧАСОПИС-XXI

Журнал для національної еліти України

ПЕРЕДПЛАТИ І ДОЛУЧАЙСЯ!